

BOGUSŁAW BAKUŁA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Polska)

ORCID: 0000-0003-0523-698X

Najmniej znany wybór przekładów Liny Kostenko z 1990 roku*

The least known selection of Lina Kostenko's translations from 1990. The article concerns the volume of poetry by Lina Kostenko entitled *Poems*, which was to be published in Poland in 1990. The selection was edited by Aleksander Ziemny. The volume was published only in 25 copies by the publishing house "Iskry."

Keywords: Lina Kostenko, Aleksander Ziemny, Kostenko's poems in Poland

Mimo że Lina Kostenko jest w Polsce stosunkowo uznaną autorką, przekłady jej wierszy pojawiają się sporadycznie i w dużych odstępach. Jest kilka przyczyn tego stanu rzeczy. Jej wiersze są trudne w przekładzie na język polski, o czym wie każdy, kto próbował tłumaczyć liryki autorki *Marysi Czuraj*. Kostenko od dawna nie tworzy nowych wierszy, więc siłą rzeczy tłumacze odwołują się do zamkniętego zasobu, z którego zresztą wybierają do własnego przekładu liryki już „dotknięte” przez innego tłumacza. Pewne jest, że jak dotąd nie powstał kanon przekładów kijowskiej poetki, co otwiera drogę nowym przekładom, lecz jest ich wciąż niewiele. Większe formy poetyckie autorstwa Kostenko nie wywołały zainteresowania tłumaczy. Na uboczu pozostaje też publicystyka kijowskiej autorki.

Pierwszy większy wybór liryków ukazał się w Polsce w roku 1976 w *Antologii poezji ukraińskiej* pod redakcją Floriana Nieuważnego i Jerzego Pleśniarowicza,

* L. Kostenko, *Wiersze*. Wybór i posłowie Aleksander Ziemny. Przekłady z języka ukraińskiego Leszek Engelking, Józef Waczków, Wiktor Woroszyński, Aleksander Ziemny. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Iskry” 1990, 208 s.

ze wstępem Stefana Kozaka i Floriana Nieuważnego, obejmującej tysiąc lat ukraińskiej literatury. Tom zawiera dwadzieścia jeden przekładów wierszy Kostenko autorstwa J. Pleśniarowicza, Kazimierza Andrzeja Jaworskiego, Floriana Nieuważnego, Jerzego Jędrzejewicza. Potem nastąpiła spora pauza i dopiero w roku 1990 ukazały się kolejne wybory: *Wiersze w wyborze* i pod redakcją Aleksandra Ziemnego (Warszawa 1990) oraz w niedużej antologii pt. *Powroty nieobecnych* (Ostrowiec Świętokrzyski 1990) w wyborze i opracowaniu Bazylego Nazaruka oraz Mirosława Czecha. Tom wydano z okazji V Spotkań z Literaturą Świata „Powroty nieobecnych”. Zawierał on także wiersze Wasyla Stusa, Igora Kałynia, Wasyla Hołoborod’ki w przekładach: Bazylego Nazaruka, Jerzego Jędrzejewicza, Floriana Nieuważnego, Wiktora Woroszyńskiego. W dobrym dla polskiej recepcji poezji Kostenko początku lat dziewięćdziesiątych jej utwory ukazały się także w niewielkiej antologii *Ukraińskie wiersze miłosne*, w przekładach Stanisława Srokowskiego (1991). W roku 1997 wyszedł zbiór wierszy Kostenko *I dzień, i nic i mgnienie...* w przekładach krakowskiego tłumacza Andrzeja Nowaka. Kilka przekładów pióra Józefa Waczkówa opublikowała w 1999 roku „Literatura na Świecie” (nr 4). Poezję Kostenko pominęła Ola Hnatiuk w antologii *Rybo-wino-kur. Antologia literatury ukraińskiej ostatnich dwudziestu lat* (Warszawa 1994); pominął ją Bohdan Zadura w antologii *Wiersze zawsze są wolne* (Wrocław 2005); nie znalazły się one także w antologii *Cząstki pomarańczy. Nowa poezja ukraińska* Anety Kamińskiej i Andrija Porytki (Warszawa 2011), czyli w zbiorowych prezentacjach ukraińskiej poezji największych od czasów znakomitej antologii Nieuważnego i Pleśniarowicza. Żadna z nich nie zdołała swoim poziomem przeskoczyć tego ogromnego wyboru poezji z roku 1976.

Najbardziej zagadkową pozycją wśród wymienionych zbiorów i wyborów wierszy Liny Kostenko jest tom pod tytułem *Wiersze* pod redakcją Aleksandra Ziemnego (pierw. Aleksander Ryszard Keiner) przygotowany przez wydawnictwo Iskry w roku 1990. Nie wspomina o nim badacz twórczości poetki Florian Nieuważny w artykule z roku 1997 *Polska w życiu i twórczości Liny Kostenko*¹. W tomie wzięli udział znakomici tłumacze: Leszek Engelking, Józef Waczków, Wiktor Woroszyński, Aleksander Ziemny. Jednak tom nie znalazł się w księgarniach, nie doszło do jego oficjalnej prezentacji, choć otrzymał numer ISBN i jest notowany przez Bibliotekę Narodową. Został wydany na prawach rękopisu w liczbie dwudziestu pięciu numerowanych egzemplarzy, następnie powielony przez Wydawnictwo Aldyna i znajduje się w rękach nielicznych znawców lub zbieraczy. Przyczyną niewydania gotowego tomu miał być spór L. Kostenko z wydawnictwem (jego treść nie została publicznie wyjaśniona), na skutek czego poetka wycofała zgodę na publikację. Tom liczy około setki wierszy w układzie dwujęzycznym. Wyboru z najlepszych zbiorów Kostenko wydanych na Ukrainie i w Kanadzie dokonał A. Ziemny, także poeta, dla którego była to zdaje się pierwsza tak poważna praca tego typu. Tom redagowała w ramach

¹ Zob. F. Nieuważny, *Polska w życiu i twórczości Liny Kostenko*, „Acta Polono-Ruthenica” 1997, nr 2, s. 235–446.

wydawnictwa Iskry Maria Jentys. Graficznie opracował Andrzej Łubniewski. Wybór wierszy i posłowie należały do Aleksandra Ziemnego.

Zespół tłumaczy był znakomity. Józef Waczków, Wiktor Woroszyński należeli do grona najlepszych tłumaczy poezji rosyjskiej i znawców również liryki ukraińskiej. Waczków był zawodowym tłumaczem przekładającym z kilku języków słowiańskich, a także francuskiego i portugalskiego. Woroszyński jako jeden z pierwszych w Polsce przekładał także wiersze Wasyla Stusa. Podobnie Aleksander Ziemny, który zdobywał umiejętności tłumacza, przekładając literaturę rosyjską, hebrajską i angielską. Leszek Engelking objawił się najpierw jako utalentowany tłumacz poezji czeskiej, a następnie słowackiej, rosyjskiej i hiszpańskiej. Woroszyński i Ziemny znali realia sowieckie. Woroszyński studiował jakiś czas w Moskwie, gdzie poznał osobiście Linę Kostenko. Ziemny spędził częściowo okupację hitlerowską na Ukrainie, ukrywany przez Polaków i Ukraińców, był także żołnierzem polskiej armii w ZSRS. W roku 1989 Ziemny dokonał wyboru tekstów do przyszłego tomu na podstawie kilku poetyckich książek L. Kostenko wydanych w Kijowie: *Prominnia zemli* (1957); *Nad berehamy wicznoji riky* (1977); *Nepowtornist'* (1980), *Sad netanucznych skulptur* (1987) oraz zbioru wydanego w Toronto *Poezii* (1968).

Tom zawiera osiemdziesiąt cztery wiersze i jest największym wyborem poezji Liny Kostenko, jaki kiedykolwiek mógł ukazać się w Polsce. Jest to wydanie dwujęzyczne. W sumie 207 stron. Jak na ówczesne warunki wydawnicze była to całkiem spora objętość. Okładkę zaprojektował Andrzej Łubniewski. Pod nazwiskiem autorki na okładce prezentuje się godło Ukrainy, tryzub, zakazywane ówczesnie przez cenzurę w ZSRS i PRL jako kojarzące się z propagowaniem ukraińskiego nacjonalizmu, a bezpośrednio ukraińskiej Armii Powstańczej. Po raz drugi tryzub pojawia się na stronie 174 i jest to jedyny element ilustracyjny w tomie, jeśli sądzić z kopii, którą dysponuje autor niniejszej notatki. Jakkolwiek w Polsce był to czas ogromnego zelżenia cenzury, należy pamiętać, że Związek Sowiecki został rozwiązany dopiero w roku 1991, a Ukraina nie miała realnej podmiotowości państwowej, zatem używanie zakazanych przez komunizm symboli mogło wiązać się z polityczną reakcją co najmniej ze strony ambasady ZSRS. Niewykluczone, że taka reakcja mogła się pojawić na bardzo wczesnym etapie opracowywania książki. Z innej strony, decyzja o publikacji tomu wierszy Liny Kostenko z bardzo prowokacyjnym emblematem na okładce przez niepopularne wydawnictwo Iskry, kojarzone głównie z państwową ostrą, polityczną propagandą, mogło wywołać dezorientację albo zdziwienie, a nawet sprzeczne z sobą co do intencji reakcje wśród bardziej uczulonych na ówczesne ideologiczne niuanse wielbicieli twórczości Liny Kostenko, w ogóle odbiorców zakazywanej poezji, a zwłaszcza ukraińskich czytelników mieszkających w Polsce. Być może wśród tych problemów należy szukać przyczyn ostatecznego nieukazania się zbioru w Polsce. Na stronie https://pl.wikipedia.org/wiki/Aleksander_Ziemny czytamy dość eufemistycznie brzmiące stwierdzenie: „pierwotnie zaplanowana edycja nie doszła ostatecznie do skutku na skutek konfliktu autorki z wydawnictwem”².

² Dostęp: 9.02.2021.

Opublikowane w tomie wiersze w niewielkiej części pojawiły się w tomie z roku 1977, w przekładach innych autorów. Decyzja o niewydaniu zbioru spowodowała przedruk części przekładów autorstwa Leszka Engelkinga w tomie *Powroty nieobecnych*. Z kolei Józef Waczków część swoich przekładów przeznaczonych do tomu A. Ziemnego opublikował dopiero w roku 1999 w „Literaturze na Świecie” (nr 4). Jednak wiele oryginalnych wartościowych przekładów umieszczonych w tomie pod redakcją Ziemnego nie ujrzało dotąd światła dziennego. Nie doczekali się publikacji swoich wersji Wiktor Woroszyński i sam Ziemny. Z pewnością jest to strata nie tylko dla ukraińskiej autorki. Brak przekładów skutkuje słabym rozeznaniem w twórczości Liny Kostenko. Do czasu wydania niniejszego tomu przez wiele lat nie pojawiła się w Polsce większa krytycznoliteracka synteza twórczości autorki *Sadu netanucznych skulptur*. Czas najwyższy tę lukę zapełnić.

Bibliografia

- Bakuła, Bogusław. 1999. *Skrzydło Dedala. Szkice, rozmowy o poezji i kulturze lat 50–90. XX wieku*. Poznań: Wydawnictwo WiS.
- Kostenko, Lina. 1976. [Wiersze]. Przeł. Florian Nieuważny, Kazimierz Andrzej Jaworski, Jerzy Jędrzejewicz, Jerzy Pleśniarowicz. W: *Antologia poezji ukraińskiej*. Red. Florian Nieuważny, Jerzy Pleśniarowicz. Wprowadzenie Stefan Kozak, Florian Nieuważny. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Kostenko, Lina. 1990. [Wiersze]. W: *Powroty nieobecnych*. Przeł. Leszek Engelking. Wybór i oprac. Bazyli Nazaruk, Mirosław Czech. Ostrowiec Świętokrzyski: Miejskie Centrum Kultury.
- Kostenko, Lina. 1990. *Wiersze*. Wybór i posłowie Aleksander Ziemny. Przeł. z języka ukraińskiego Leszek Engelking, Józef Waczków, Wiktor Woroszyński, Aleksander Ziemny. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo „Iskry”.
- Kostenko, Lina. 1991. [Wiersze]. Przeł. Stanisław Srokowski. W: *Ukraińskie wiersze miłosne (wybór liryki współczesnej)*. Wybór, wstęp i oprac. Stanisław Srokowski. Przeł. Kzimirz Koszutski, Alicja Patey-Grabowska, Waldemar Smaszcz, Stanisław Srokowski. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- Kostenko, Lina. 1997. *I dzień, i noc, i mgnienie...* Wyb., przeł. i posłowie Andrzej Nowak. Kraków: Oficyna Literacka, Fundacja św. Włodzimierza.
- Kostenko, Lina. 1999. [Wiersze]. Przeł. Józef Waczków. *Literatura na Świecie* 4: 51–58.
- Nieuważny, Florian. 1997. „Polska w życiu i twórczości Liny Kostenko”. *Acta Polono-Ruthenica* 2: 235–446.

Przyjęto do druku/Accepted for publication: 17.09.2021